

Аннотация

Луцкий М. И. Нормативно-правовое регулирование органов Государственной жандармерии и Народной милиции в ЗУНР. – Статья.

В статье детализированы условия создания правоохранительных органов ЗУНР. Внимание обращено на нормативно-правовое регулирование деятельности органов жандармерии и народной милиции. Рассмотрено структуру созданных правоохранительных органов, возложенные на них функции, права и обязанности, раскрыты вопросы ответственности лиц, проходящих службу в правоохранительных органах, и их роль в правовой жизни ЗУНР.

Ключевые слова: ЗУНР, органы правопорядка, Государственная жандармерия, Народная милиция.

Summary

Lutskyy M. I. Legal regulations of the Gendarmerie and National militia bodies in the West Ukrainian People's Republic (ZUNR). – Article.

Provisions of formation of law enforcement bodies of ZUNR are highlighted in the article. Key attention is paid to the legal regulation of the gendarmerie and national militia activities; the structure of the formed law enforcement bodies, their functions, rights and duties are considered; responsibility of the officials serving in the law-enforcement bodies and their role in legal life of ZUNR are revealed.

Key words: ZUNR, law enforcement bodies, State gendarmerie, National militia.

УДК 343.1

Р. Л. Сопільник

ЗАХИСТ І ЗВИНУВАЧЕННЯ: СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ

Вступ. Проголошення Конституцією України захисту прав особистості в якості пріоритетного напрямку розвитку нашого суспільства, конституційне закріплення змагальності сторін як основи кримінального судочинства принципово по-новому визначають завдання й процесуальне становище сторін захисту в кримінальному судочинстві України.

Перш ніж приступити до докладного розгляду поняття сторін у кримінальному судочинстві, необхідно зупинитися на самому понятті «захист», яке в теорії й практиці кримінально-процесуального права використовується в декількох значеннях.

У законодавстві термін «захист» означає діяльність, яка полягає в забезпеченні прав і свобод людини й громадянина безвідносно до його ролі в кримінальному процесі; прокуратура, слідчі, міліція, які оберігають громадян від злочинних посягань, також здійснюють захист, тобто охорону й усунення небезпеки для громадян від злочину. Це поняття захисту можна визначити як поняття захисту в широкому розумінні.

Аналіз досліджень та публікацій. У більш вузькому значенні «захист» вживається в чотирьох аспектах. По-перше, захист розглядається як протилежна обвинуваченню категорія, «контрфорс обвинувачення», представляючи сукупність суперечливих доказів, які спростовують докази обвинувачення чи пом'якшують обвинувачення (захист у матеріальному значенні). Як відзначено професором І.Я. Фойніцким, «захист в цьому значенні є відповіддю на обвинувачення, утворює собою сукупність процесуальних прав і заходів, направлених на відгородження невинуватості підсудного, його прав і інтересів перед судом» [1, с. 59].

По-друге, захист розуміється як основний напрямок кримінально-процесуальної діяльності, спрямованої на спростування доводів обвинувачення, тобто як функція (захист у процесуальному значенні).

По-третє, захист представляється як чітко визначене законодавцем коло учасників кримінального процесу, здійснюваного на основі змагальності функції захисту від обвинувачення (сторона захисту).

Мета роботи – спроба дослідження та аналізу такого важливого правового явища, як захист у всіх аспектах його проявів: як категорії, як суб'єктивного права, як сторони і як функції.

Виклад основного матеріалу. Цілісне сприйняття і розуміння правової категорії «захист» неможливе без паралельного аналізу категорією «обвинувачення». У зв'язку з цим видається можливим категорію захисту розглядати як пару щодо категорії обвинувачення.

Для вірного розуміння сутності, захисту й обвинувачення необхідно розглядати їх крізь призму діалектичного закону єдності й боротьби протилежностей. Поняття звинувачення й захисту відносяться до числа базових, у яких відображається сутність (закономірності) кримінального процесу. У поняттєвому апараті юридичної науки вони мають значення процесуальних категорій. Як відомо, у системі процесуальних категорій виділяють діаметрально протилежні пари, так звані пари-категорії. До них відносяться, крім категорії обвинувачення й захисту, такі категорії, як «процесуальні права» й «процесуальні обов'язки», «незалежність суддів» і «підпорядкування їх тільки Конституції України й закону». Займаючи особливе місце в науковому апараті ці категорії знаходяться в діалектичній єдності, що відображає відмінності між двома крайнощами однієї й тієї ж сутності. У силу цієї єдності існування однієї категорії обумовлює необхідність існування іншої [2, с. 208].

Що стосується інших пар протилежних процесуальних понять, які називають у науці альтернативними, то вони є взаємовиключними. До них належать, зокрема, поняття «порушення кримінальної справи» й «відмова в порушенні кримінальної справи», «обвинувальний вирок» і «виправданий вирок». Насправді ці протилежності виключають одна одну, їх одночасне існування неможливе.

Внутрішні нерозривні зв'язки між категоріями «обвинувачення» й «захист» утворюють закономірність, суть якої виражається в таких судженнях: «обвинувачення припускає захист», «захист виникає тільки з появою обвинувачення», «немає захисту, якщо немає обвинувачення». Отже, можна зробити висновок, що захист з'являється одночасно з обвинуваченням.

Таким чином, обвинувачення й захист виникають з єдиної підстави, що є наслідком різної інтерпретації одних і тих же обставин кримінальної справи й наявних доказів, що обумовлює протилежні позиції відповідних учасників судочинства, у результаті чого відносини між ними мають характер протистояння й протидії. Обвинувачення ставить за мету затвердження обраної версії події, доведення неспроможності позиції захисту, спростування її аргументів. Захист спрямований на виключення пунктів обвинувачення, так і не отримавши підтвердження, або зняття обвинувачення в цілому як необґрунтованого.

КПК України визначає захист як сторону, виконуючу на основі змагальності функцію захисту від обвинувачення (кримінального переслідування). Іншими словами, закон виходить з того, що захист з'являється одночасно з початком кримінального переслідування, а не тільки у зв'язку з притягненням особи як обвинуваченого. Закон допускає кримінальне переслідування особи без пред'явлення йому обвинувачення, оскільки не всяке кримінальне переслідування є обвинуваченням.

Стан, за якого поняття кримінального переслідування ширше ніж поняття обвинувачення, існує тільки на етапі досудового розслідування. Сторони, які здійснюють функцію кримінального переслідування й захисту, не рівноправні, а можливості здійснення цих функцій не забезпечено й не може бути забезпечено однаковими гарантіями в існуючій системі попереднього розслідування. Розвивається концепція про парні категорії (обвинувачення й захист), що застосовується виключно в судових стадіях провадження в кримінальній справі. Тільки в суді, де відносини між протиборчими сторонами обвинувачення й захисту мають однорівневий характер, вони є рівноправними, діють на основі змагальності.

Закономірні зв'язки між обвинуваченням і захистом проявляють себе різним чином в залежності від типу кримінального процесу. Наприклад, у процесі змішаного типу в досудовому засіданні відносини звинувачення й захисту мають характер субординації (влади й підпорядкування).

Як зазначено, захист як сторона займає процесуальну позицію, протилежну позиції сторони обвинувачення. Ця позиція діяльна й реалізується вона через функцію захисту.

Функція захисту являє собою напрямок діяльності із захисту від обвинувачення особи, щодо якої винесено постановлення про притягнення як обвинуваченого. У цьому полягає основний зміст функцій захисту. Функцію захисту здійснює ряд суб'єктів: обвинувачений, його захисник і законний представник обвинуваченого, цивільний відповідач і його представники. Учасники кримінального судочинства зі сторін захисту здійснюють захист прав і законних інтересів обвинуваченого й надають йому юридичну допомогу під час провадження в кримінальній справі (особливо захисник) [3, с. 128].

Однак цей аспект функції захисту не є специфічним тільки для сторін захисту. Аналогічну діяльність із захисту прав і законних інтересів потерпілого здійснюють, наприклад, крім самого потерпілого, його представник і законний представник (ст. 45 КПК України). Але ця діяльність не утворює самостійної функції, а являє собою один із проявів функцій захисту.

Єдність і боротьба протилежних сторін виступають у якості рушійного механізму кримінального процесу в цілому. Єдність і протилежність звинувачення й захисту знаходять своє зовнішнє вираження в реалізації принципів кримінального судочинства і перш за все принципу змагальності та рівноправності сторін.

При цьому в якості обов'язкових елементів принципу змагальності виділяють:

- 1) поділ функцій обвинувачення, захист та вирішення справи;
- 2) наділення сторін у суді рівними процесуальними правами для здійснення своїх функцій;

3) наявність незалежного та неупередженого суду.

Що стосується суду, то він, не будучи суб'єктом змагальності, створює необхідні умови для виконання сторонами їх процесуальних обов'язків і здійснення належних їм повноважень і прав. Закріплені в ст. 16 КПК України принципи змагальності та рівноправності сторін передбачають, що наявність сторони обвинувачення вимагає від демократично влаштованого кримінального судочинства наявності сторін захисту [4].

Єдність сторін звинувачення й захисту виражається в тому, що кожна з них є обов'язковим суб'єктом кримінально-процесуальних відносин, відсутність однієї з них виключає можливість здійснення судочинства за кримінальними справами. Будучи суб'єктами кримінально-процесуальних відносин, вони пов'язані між собою взаємними права й обов'язками.

Єдність функцій обвинувачення й захисту виражається також у тому, що вони здійснюються на єдиному правовому полі кримінально-процесуального законодавства, що визначає основні напрями діяльності сторін, відповідно до їх повноважень і прав, в пропорціях, що свідчать про процесуальну рівноправність сторін обвинувачення й захисту.

Крім того, єдність сторін обвинувачення й захисту простежується в здійсненні сторонами близьких функцій, зокрема, сторона обвинувачення здійснює правозахисну функцію, на що вказували багато вітчизняних вчених. Сутність цієї функції полягає в захисті прав громадян, залученні у сферу кримінального судочинства. Цю функцію А.М. Ларін називає функцією забезпечення прав і законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальній справі. На думку А.А. Тушева, метою цієї функції сторони обвинувачення є попередження порушення прав суб'єктів кримінального процесу, сприяння відновленню їх порушених прав, забезпечення умов для відшкодування шкоди, заподіяної злочином. Діяльність прокурора в суді в цьому напрямку заснована на положеннях Конституції України про те, що державний захист прав і свобод людини й громадянина гарантується. Багатофункціональна діяльність прокурора в суді включає, крім функцій і підтвердження державного обвинувачення, також правозахисну функцію, яка передбачає його реагування на порушення прав будь-якого учасника кримінального судочинства, у тому числі підсудного (наприклад, у випадку, якщо суддя не роз'яснив підсудному в повному обсязі належні йому права й обов'язки; коли захисник веде себе некоректно у відношенні до потерпілого. У таких випадках прокурор зобов'язаний виступити з відповідними заявами або запереченнями [5, с. 173].

Кримінальне судочинство представляє собою діяльність його учасників, які вступають у ті або інші кримінально-процесуальні відносини. Ці відносини будуються як на основі єдності, так і на основі боротьби протилежностей. Діяльність сторін обвинувачення й захисту виражається в їх боротьбі, протистоянні один одному. Дії суб'єкта правовідносин, що представляють одну сторону, як правило, тягнуть контрдію суб'єкта, що представляє іншу сторону.

Наявність рівних прав у суді відзначав ще М.С. Строгович: «На суді підсудному протистоїть прокурор. Але у них рівні права. У якому сенсі? Все те, що може

зробити в суді прокурор з метою звинувачення, можуть зробити і підсудний, і його захисник з метою захисту. І ви не знайдете у законі вказівок на якесь право прокурора викривати обвинуваченого, якому не відповідало б таке ж право підсудного спростовувати обвинувачення».

Протилежність функцій сторін обвинувачення й захисту полягає в самому призначенні вказаних сторін у рамках Кримінально-процесуального права. Призначенням сторони обвинувачення є подання достатніх доказів, які викривають підсудного у вчиненні кримінального злочину, у той час як призначення сторони захисту – протидія необґрунтованому обвинуваченню, прагнення довести його неправомірність, зняти обвинувачення в цілому або його частину.

Протилежність функцій обвинувачення й захисту виникає не тому, що обвинувач повинен збирати й представляти в суді докази обвинувачення, а захисник – докази захисту від обвинувачення. Суть протилежності функції захисту полягає в тому, що вона може оскаржити висновок обвинувача як в цілому, так і частково. Вона може оскаржити доведеність обвинувачення, а також його законність, оскаржити висновок про кваліфікацію та міру покарання. Саме в можливості оскаржити обвинувачення й привести докази на захист від обвинувачення вкладений сенс протилежності функції захисту.

Іншим, але не менш важливим чинником, що свідчить про відмінність функцій сторін захисту й обвинувачення, є те, що сторона обвинувачення за кримінальними справами публічного й приватно-публічного обвинувачення представлена органом держави (прокуратурою) в особі його посадової особи (прокурора); адвокат виступає в якості захисника підсудного як член адвокатської спільноти, що являє собою недержавне, добровільне, професійне об'єднання. Правовий статус захисника відрізняється від статусу прокурора за функціями, завданнями та цілями діяльності, а також за зобов'язаннями [6, с. 59].

Протиріччями між стороною захисту й обвинувачення проявляється у відмінності юридичного інтересу суб'єктів кримінально-процесуальних відносин зі сторони захисту й обвинувачення.

Протиріччя між обвинуваченням і захистом обумовлено також тим, що у них різні обов'язки. Якщо прокурор зобов'язаний повністю, об'єктивно й всебічно розслідувати обставини кримінальної справи, то в захисника такого обов'язку немає. У разі, якщо державний обвинувач знаходить, що представлені докази не підтверджують пред'явлене підсудному обвинувачення, він має право відмовитися від кримінального переслідування, при цьому виклавши суду мотиви свого рішення. Захисник не в змозі відмовитися від взятого на себе захисту, навіть якщо він переконається в тому, що його підзахисний винен.

Аналізуючи співвідношення категорії «обвинувачення» й «захист», можна зробити такі висновки:

1) воно засновано на принципах кримінального судочинства, у тому числі з принципів змагальності й рівноправності сторін;

2) кожна з відповідних сторін є обов'язковим учасником змагальної процедури судочинства за кримінальною справою, відсутність однієї з них виключає можливість здійснювати правосуддя;

3) сторони захисту й обвинувачення функціонують відповідно до кримінально-процесуального законодавства, що встановлює обов'язковий для них порядок судочинства;

4) єдність захисту й обвинувачення виражається в Конституції України й Кримінально-процесуальному кодексі України про рівноправність цих сторін.

Висновки. Протилежність захисту й обвинувачення виявляється:

– у відмінності їх позицій, обумовлених різною інтерпретацією обставин кримінальної справи й наявних доказів, внаслідок чого їх відносини мають характер протистояння та протиборства;

– у самому призначенні цих сторін згідно із законом призначенням обвинувачення є надання достатніх доказів, які викривають підсудного у вчиненні кримінального злочину, у той час як призначенням захисту є протидія необґрунтованому обвинуваченню, прагнення довести його неправомірність у цілому або в окремих частинах;

– у відмінності інтересів (особистих і представлених) і процесуальних обов'язків.

Література

1. Гловацький І.Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі / І.Ю. Гловацький. – К. : Атіка, 2010. – 417 с.
2. Корчева Т.В. Проблеми діяльності захисника в досудовому провадженні та в суді першої інстанції : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Т.В. Корчева ; Національна юридична академія ім. Я. Мудрого. – Х., 2010. – 408 с.
3. Корневский Ю.В. Участие защитника в доказывании по новому уголовно-процессуальному законодательству : [практ. пособие] / Ю.В. Корневский, Г.П. Падва. – М. : Юристъ, 2011. – 300 с.
4. Кримінально-процесуальний Кодекс України. – К. : Видавничий дім «Скіф», 2012. – 614 с.
5. Стецовский Ю.И. Уголовно-процессуальная деятельность защитника / Ю.И. Стецовский. – М. : Юридическая литература, 2011. – 552 с.
6. Варфоломеева Т.В. Криміналістика й професійна діяльність захисника : [підручник] / Т.В. Варфоломеева. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 424 с.

Анотація

Сопильник Р. Л. Захист і звинувачення: співвідношення категорій. – Стаття.

У статті досліджується та аналізується таке важливе правове явище, як «захист» у всіх аспектах його проявів: як категорії, як суб'єктивного права, як сторони і як функції. Цілісне сприйняття і розуміння правової категорії «захист» неможливо в відриві від порівняння з категорією «обвинувачення».

Ключові слова: захист, звинувачення, суспільство, громадянин, право, сторони, функції, Конституція України, криміналістичне судочинство, суд.

Аннотация

Сопильник Р. Л. Защита и обвинение: соотношение категорий. – Статья.

В статье исследуется и анализируется такое важное правовое явление, как «защита» во всех аспектах его проявлений: как категории, как субъективного права, как стороны и как функции. Целостное восприятие и понимание правовой категории «защита» невозможно в отрыве от сравнения с категорией «обвинения».

Ключевые слова: защита, обвинение, общество, гражданин, право, стороны, функции, Конституция Украины, криминалистическое судопроизводство, суд.

Summary

Sopilnik R. L. Defense and prosecution: the ratio categories. – Article.

The paper investigates and analyzes the following important legal phenomenon of «protection» in all aspects of its manifestations: as categories as subjective rights as a party and as a function. Holistic perception and understanding of the legal categories of «defense» cannot be in isolation from the analysis of the category of «charge».

Key words: protection, prosecution, community, national, law, parties, functions and constitution of Ukraine, forensic justice court.

УДК 343.23.1

В. Д. Чабанюк

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД: МАТЕРІАЛЬНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. Актуальність вказаної тематики пов'язана з набранням чинності 19 листопада 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України (КПК). Згідно з п. 21 Розділу XI КПК Кабінет Міністрів України повинен був у місячний строк із дня опублікування цього закону внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо приведення законодавчих актів у відповідність до цього закону. Такі зміни, зокрема, повинні стосуватися й Кримінального кодексу України (КК). Аналіз матеріалів судової практики засвідчив недостатність внесених змін та актуалізував потребу в приведенні норм КК у відповідність до положень КПК [1]. Зокрема, предметом нашого наукового пошуку стали окремі питання узгодження положень глави 35 КПК та відповідних норм кримінального законодавства. Пригадаємо, що зміни до КК у зв'язку із запровадженням інституту угод були внесені лише до ч. 5 ст. 65 КК («У випадку затвердження вироком угоди про примирення або про визнання вини суд призначає покарання, узгоджене сторонами угоди») та ч. 2 ст. 75 КК («Суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини...»). Як ми переконалися, залишилися без відповідних змін інші інститути кримінального права, зокрема, звільнення від кримінальної відповідальності, інші заходи кримінально-правового характеру, особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Окремі інститути кримінального права потребують подальшої трансформації (наприклад, призначення покарання).

Стан наукового дослідження. Не минули увагою цю тематику й науковці. Так, особливості кримінального провадження на підставі угод та особливості кримінально-правового регулювання інституту компромісу досліджували такі вчені, як Ю.В. Баулін, О.М. Боброва, В.І. Борисов, В.Г. Гончаренко, Л.В. Головка, О.О. Дудоров, Н.С. Карпов, М.І. Карпенко, В.В. Кузнецов, П.П. Михайленко, В.Т. Нор, П.В. Пушкар, В.Я. Тацій, Л.Д. Удалова, Г.О. Усатий, М.І. Хавронюк, Т.В. Шевченко, М.Є. Шумило та інші.

Існуючі дискусійні питання реалізації інституту угод привели до появи інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ «Про деякі питання здійснення кримінального провадження